

A157

Limosa lapponica

(L., 1758)

Szlamnik

Rząd: siewkowe, podrząd: siewkowce, rodzina: bekasowate, podrodzina: brodzce

Status występowania w Polsce

Szlamnik jest w Polsce gatunkiem przelotnym, pojawiającym się zwykle nielicznie, regularnie na wybrzeżu, w głębi kraju nieregularnie.

Opis gatunku

Szlamnik jest ptakiem większym od szpaka, posiada sylwetkę typową dla brodców, czyli długie nogi i dziób. Dziób jest dość masywny, lekko wygięty w górę, czarnobrunatny na końcu i różowawy u podstawy. Wymiary: długość ciała 33–42 cm, rozpiętość skrzydeł 64–80 cm, masa ciała 190–450 g. Samice są nieco większe od samców. W szacie godowej na wierzchu ciała widoczna jest pstrokata mieszanina kolorów brunatnego, czarnego, bladordzawego i szarego. Głowa, szyja i spód ciała samca są jaskrawordzawe. Samice ubarwione jaśniej, na szyi i piersi widoczny jest silniejszy lub słabszy odcień płowy, z lekkim poprzecznym prążkowaniem. W szacie spoczynkowej ptaki obu płci są koloru bladopłowszarego, z większą domieszką rudawego na szyi i piersi. Ptaki młode posiadają pióra wierzchu brunatnoszare, z szerokimi jasnymi obwódkami. W szacie zimowej młode są podobne do dorosłych. W locie widoczny jest jasny ogon poprzecznie czarno prążkowany oraz biały kuper zachodzący klinem w kierunku grzbietu; nogi wystają nieco poza ogon. Lecąc odzywa się nosowym „kiwju”, czasem przeciągłym „kuwiel” czy trzysylabowym „gawije”. Zaniepokojony wydaje ostre dźwięki „tiewik”, „tiewwie”, „tiriri”.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Szlamnik jest nieco podobny do rycyka *Limosa limosa* (A156): odróżnia go brak czarnego zakończenia ogona, charakterystyczny dla rycyka. W szacie godowej samca rycyka występuje mniej intensywnie rudy kolor na głowie i szyi oraz brak rdzawego brzucha. W locie u szlamnika widoczny jest ciemno prążkowany ogon, a nie zakończony jednolicie czarnym pasem jak u rycyka, wzdłuż skrzydła nie występuje szeroki biały pas kontrastujący z czarnym pasem wzdłuż brzegu skrzydła, jaki jest widoczny u rycyka. Poza tym szlamnik posiada białą plamę klinowato zachodzącą od nasady ogona w kierunku grzbietu. Od spodu, wraz ze spodnią stroną skrzydeł, szlamnik wydaje się czysto biały, natomiast rycyk posiada ciemne obrzeżenia skrzydeł. Ob-

serwując szlamnika z dalszej odległości, można pomylić go również z kulikami – wielkim *Numenius arquata* (A160) i mniejszym *Numenius phaeopus* (A158), jednakże przy bliższym przyjrzeniu się w przypadku kulików widoczny jest dziób wygięty w dół, podczas gdy dziób szlamnika jest lekko zadarty do góry.

Biologia**Tryb życia**

Gatunek jest terytorialny i gnieździ się w rozproszeniu. Poza lęgówkami występuje w mniejszych lub większych stadach. Na niektórych zimowiskach spotyka się wielotysięczne stada tego gatunku. Może żerować również nocą.

Lęgi

Biologia lęgowa nie jest dokładnie znana. Na lęgowska, w zależności od szerokości geograficznej, ptaki przylatują od drugiej połowy maja do początku czerwca. Do lęgów przystąpić mogą już w drugim roku życia. Gniazda zakładane są wprost na ziemi, wśród tundrowej roślinności, w miejscu z jednej strony ukrytym wśród kępek roślinności, a z drugiej z dobrą widocznością we wszystkich kierunkach. Gniazdo wyścielone jest suchym materiałem roślinnym. Okres wysiadywania 2–5 jaj trwa 20–21 dni. Wysiadują oboje rodzice – w ciągu dnia z reguły samce, w nocy samice. Pisklętami opiekują się oboje rodzice lub tylko samiec. Młode ptaki stają się lotne po około 28 dniach od wyklucia się. Dorosłe opuszczają lęgowska wkrótce po uzyskaniu przez młode zdolności latania.

Wędrowki

Szlamnik jest migrantem dalekodystansowym, czyli pokonującym trasę pomiędzy lęgowskiem a zimowiskiem długimi, wielosetkilometrowymi odcinkami. Wędrowka szlamników z lęgowsk rozpoczyna się na początku lipca i na zimowiska ptaki docierają do połowy listopada.

Przez Bałtyk jesienią wędrują zarówno ptaki z łęgówisk w Skandynawii i europejskiej części północnej Rosji w kierunku zimowisk w zachodniej Europie, jak i ptaki pochodzące z zachodniej Syberii w kierunku zimowisk w zachodniej Afryce.

Na polskim wybrzeżu ptaki dorosłe zaczynają pojawiać się w 1. połowie lipca; szczyt ich liczebności przypada na 3. dekadę lipca, a spotykane są do połowy września. Ptaki młode pojawiają się w 1. połowie sierpnia i można je spotkać do 2. dekady września. Przez terytorium Polski wędrują przede wszystkim szlamniki gnieźdzące się na północy Skandynawii i w północno-zachodniej Rosji, choć mogą również występować ptaki gnieźdzące się w zachodniej i centralnej Syberii.

Z Polski szlamniki wędrują dalej na zachód, wzdłuż wybrzeży Morza Północnego i Atlantyku.

Wiosenna wędrówka z zimowisk rozpoczyna się w końcu marca i kończy na początku czerwca. Zarówno jesienne, jak i wiosenne, pierzenie odbywa się na pierzowiskach, zlokalizowanych na obszarach szczególnie bogatych w pokarm. Najbliższe Polski pierzowiska znajdują się na terenie duńsko-niemiecko-holenderskiego Morza Wattów oraz brytyjskich zatok i ujść rzecznych (np. Zat. Wash).

Wiosną w Polsce szlamnik pojawia się rzadko.

Zimowanie

Ptaki gnieźdzące się w Europie zimują głównie na wybrzeżach Morza Północnego. Ptaki gnieźdzące się w zachodniej i centralnej Syberii zimują prawdopodobnie przede wszystkim na zachodnich wybrzeżach Afryki, aż po południowe jej krańce. Część ptaków wędruje z północy nad kontynentem, poprzez basen Morza Czarnego. Na zimowiskach w zachodniej Afryce ptaki zaczynają pojawiać się już pod koniec lipca. Opuszczanie afrykańskich zimowisk zaczyna się w połowie kwietnia–początku maja. Natomiast ptaki zimujące w Europie zaczynają opuszczać zimowiska w marcu, zanim na tych terenach pokażą się migranci z Afryki. O ptakach obrączkowanych w Polsce brak jest zimowych stwierdzeń.

Pokarm

W diecie przeważa pokarm zwierzęcy, szczególnie owady, mięczaki, skorupiaki i pierścienice. Pokarm zdobywany jest metodą próbowania: ptaki przeszukują dziobem potencjalne miejsca wystąpienia odpowiedniej zdobyczy w mulistym podłożu, często z głową zanurzoną częściowo w wodzie. Podczas pełni księżyca szlamniki potrafią zerować również nocą.

Występowanie

Siedlisko

W okresie lęgowym szlamnik występuje w południowej części strefy arktycznej tundry, blisko granicy ze strefą borealną czy nawet już na jej skraju, w miejscach zabagnio-

nych. W tej strefie tundry występują zakrzaczenia, a nawet pojedyncze niewysokie drzewa. Gnieździ się chętnie w wilgotnych dolinach rzecznych, a także w terenie lekko pagórkowatym. W Finlandii gniazduje na torfowiskach typu „palsa”.

W okresie wędrówek i zimą szlamniki związane są przede wszystkim z terenami pływowymi nad Morzem Północnym i Atlantykiem (po zachodnie wybrzeża Afryki).

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

1130 Ujścia rzek (estuarium)

1150 Zalewy i jeziora przy morskich (laguny)

1210 Kidzina na brzegu morskim

3150 Starorzeczka i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nymphaeion*, *Potamion*

3270 Zalewane muliste brzegi rzek

Rozmieszczenie geograficzne

Gatunek politypowy (posiada podgatunki). Podgatunek nominatywny *L. l. lapponica* gniazduje w północnej Skandynawii i północnej Rosji, na wschód do Półwyspu Kanin. Jesienią ten podgatunek występuje w całej Europie, zwłaszcza wzdłuż wybrzeży, zimując na zasobnych w pokarm odcinkach wybrzeży zachodniej Europy (Niemcy, Holandia, Wyspy Brytyjskie, Francja, Hiszpania), nielicznie w basenie Morza Śródziemnego, a część w północno-zachodniej Afryce. Ostatnio wyróżniane są 3 podgatunki zamieszkujące obszar od zachodniej Syberii (od Półwyspu Jamał na wschodzie) po jej wschodnie krańce (rzeka Kołyma). Te ptaki zimują częściowo na wybrzeżach zachodniej i południowo-zachodniej Afryki (trasa ich wędrówki prowadzi przez Europę), częściowo na wybrzeżach środkowo-wschodniej Afryki, wokół Półwyspu Arabskiego, w południowym Iranie i północno-zachodnich Indiach i dalej na wschodzie na wybrzeżach południowo-wschodniej Azji. Inny podgatunek zamieszkuje północną i zachodnią Alaskę, spędzając zimę na wyspach Pacyfiku, wokół Australii i Nowej Zelandii.

Rozmieszczenie w Polsce

Jesienią występuje w całym kraju, ale nigdy w dużych skupiskach; spotykany jest częściej na wybrzeżu niż w śródlądziu.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Status zagrożenia w Europie: Lw gatunek zagrożony z powodu występowania większości populacji na niewielkiej liczbie stanowisk (populacja zimująca)

BirdLife International: SPEC 3w

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.1, załącznik I/załącznik II

Konwencja Bońska: załącznik II
 Konwencja Berneńska: załącznik III
 Porozumienie AEWA

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Gatunek chroniony jest na terenie nadmorskich rezerwatów przyrody, np. Mewia Łacha i Ptasi Raj przy ujściu Wisły, czy Beka przy ujściu Redy, jednakże nie można ocenić, jaka część populacji wędrującej przez Polskę zatrzymuje się na obszarach chronionych.

Rozwój i stan populacji

Europejska populacja lęgowa szlamnika jest stosunkowo niewielka, gdyż gatunek ten gniazduje tylko w Skandynawii (1200–3500 p., najliczniej w Norwegii) i północnej Rosji (1000–10 000 p.). Liczebność zimującej populacji europejskiej jest zmienna w różnych latach, ale oceniana na około 120 000 os. W zachodniej i południowej Afryce zimuje co najmniej 500 000 ptaków z lęgówisk w zachodniej i centralnej Syberii (część tych ptaków prawdopodobnie wędruje również przez Polskę).

W Polsce spotyka się mniejsze i większe grupy ptaków, rzadko przekraczające 10 os. Gatunek pojawia się liczniej podczas jesiennej niż podczas wiosennej wędrówki. Najliczniej obserwowany jest nad Zat. Gdańską, np. przy ujściu Redy kilkakrotnie stwierdzono stada liczące ok. 60 ptaków (maksymalnie 67 w lipcu 1994), a przy ujściu Wisły największe stada – 30 i 80 ptaków w latach 90. – obserwowano w lipcu 1996 oraz we wrześniu 1991. W głębi kraju szlamnik pojawia się regularnie, ale w zmiennej liczbie. Obserwowane są przede wszystkim ptaki młode we wrześniu, głównie na dużych zbiornikach zaporowych. Największe koncentracje to np. 23 ptaki nad zb. Jeziersko w 1991, 33 ptaki nad Zb. Goczałkowskim w 1990 czy wyjątkowo 64 ptaki nad Zb. Nyskim w 1976.

Zagrożenia

Gatunkowi zagraża w Polsce w okresach wędrówek:

- zanik otwartych, płytkowodnych nadmorskich obszarów, zlokalizowanych przede wszystkim przy ujściach rzek, gdzie z roku na rok podczas wędrówki jesiennej gromadzą się w dużych ilościach ptaki siewkowe;
- zmniejszanie powierzchni naturalnych terenów zalewowych w dolinach rzek niżowych, regularnie podtapianych w okresie wiosennym;
- kurczenie się powierzchni mulistych i piaszczystych ławic w nurcie i odsypisk przybrzeżnych, odsłanianych latem i jesienią w korytach rzek, wynikające z regulacji i pogłębiania koryt;
- kurczenie się dostępnej dla ptaków powierzchni mulistego dna stawów rybnych, spuszcanych i napełnianych bez uwzględnienia okresów wędrówki;

- w okresach wędrówek: płoszenie przez ludzi (spacerowiczów) i psy stad zatrzymujących się ptaków, zarówno na wybrzeżu, jak i na śródlądziu.

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej poradnika (T. 7., str. 19).

Propozycje odnośnie do zarządzania

Należy:

- zachowywać płytkowodne obszary, zwłaszcza nadmorskie, zlokalizowane przy ujściach rzek (ograniczenie zabudowy rekreacyjno-turystycznej) oraz na śródlądziu, w okolicach regularnie odwiedzanych przez wędrujące ptaki siewkowe;
- poważnie ograniczyć plany zabudowy hydrotechnicznej dolin rzecznych i plany przekształceń reżimu hydrologicznego rzek;
- w uzasadnionych przyrodniczo przypadkach wprowadzić korektę instrukcji gospodarowania wodą na zbiornikach już istniejących, tak by w dolinie rzeki poniżej piętrzenia utrzymane zostały okresowe zalewy wiosenne;
- użytkować doliny rzeczne zgodnie z dotychczasową ewidencją gruntów;
- opracować i wdrożyć mechanizmy rekompensowania ekstensywnych metod gospodarowania na stawach rybnych (w tym dostosowanie terminów spuszczenia wody i napełniania nią stawów hodowlanych do terminów wędrówki ptaków – w celu utrzymania jesienią i wiosną jak największej powierzchni mulistego dna zbiorników – miejsca żerowania ptaków podczas wędrówek);
- zapewnić spokój wędrującym ptakom na terenach największych koncentracji siewkowców, tak na wybrzeżu, jak i na śródlądziu, ograniczając ich użytkowanie turystyczne i rekreacyjne w okresie czerwiec–październik.

Dla uniknięcia nieporozumień wynikających z możliwości odmiennego rozumienia zapisów powyższego tekstu przez osoby należące do różnych grup zawodowych, należy go interpretować w duchu zapisów zamieszczonych w części wstępnej poradnika (T. 7., str. 20).

Propozycje badań

Należy zbadać:

- pochodzenie populacji wędrujących przez Polskę;
- wybiórczość siedliskową wędrujących ptaków;
- rozmieszczenie zimowisk i tras przelotu populacji wędrujących przez Polskę.

Monitoring

- coroczne liczenia ptaków w okresie wędrówki w stałych miejscach zatrzymywania się wędrujących ptaków. Metodyka do ustalenia.

Bibliografia

- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
BAZA DANYCH WIADOMOŚCI POWROTNYCH. Centrala Obrączkowania Ptaków, Zakład Ornitologii PAN.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL/EUROPEAN BIRD CENSUS COUNCIL. 2000. European bird populations: estimates and trends. BirdLife Conservation Series No. 10. Cambridge, 160 s.
- CRAMP S., SIMMONS K. E. L. (red.). 1983. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa, vol. 3. Waders to Gulls. Oxford, 913 s.
- HAGEMEIJER W. J. M., BLAIR M. J. (red.) 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds. Their Distribution and Abundance. London, 903 s.
- HAYMAN P., MARCHANT J., PRATER T. 1986. Shorebirds. An identification guide to the waders of the world. London, 412 s.
- del HOYO J., ELLIOTT A., SARGATAL J. (red.) 1996. Handbook of the Birds of the World. Vol. 3. Hoatzin to Auks. Barcelona, 821 s.
- KIRBY J., WEST R., SCOTT D., DAVIDSON N. C. PIERSMA T., HÖTKER H., STROUD D. A. (red.) 1999. Atlas of wader populations in Africa and western Eurasia. Phase 1. Consultation draft.
- PRATER A. J., MARCHANT J. H., VUORINEN J. 1977. Guide to the identification and ageing of Holarctic waders. BTO Guide 17. Tring, 168 s.
- RYABITSEV V. K. 2001. Ptitsy Urala i zapadnoy Sibiri: spravochnik-opredelitel'. Ekaterinburg, 608 s.
- TOMIAŁOJĆ L. 1990. Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność. Warszawa, 462 s.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- WETLANDS INTERNATIONAL. 2002. Waterbird Population Estimates – Third Edition. Wetlands International Global Series No. 12. Wageningen, The Netherlands, 226 s.

Jadwiga Gromadzka